

GOSĆE DONATA

NEDA HOLOŠ IVETIĆ I JADRANKA BAKOVIĆ GOVORE O RESTAURACIJI

Naši restauratori ni

Razgovarao:
Nikola MARKULIN

Nedavno je u organizaciji Narodnog muzeja Zadar u njegovu Odjelu muzeja grada Zadra postavljena izložba "Ifigenija – povijest jedne restauracije". Riječ je o izložbi koja zanimljivim panoima i videomaterijalom prati dugogodišnji minuciozan rad na konzervaciji i restauraciji slike "Žrtvovanje Ifigenije" nepoznatog autora iz 18. stoljeća koji su obavili djelatnici Restauratorskog odjela u Zadru pri Hrvatskom restauratorskom zavodu. Ova, osim značajem, i dimenzijama velika slika (390.5 x 323.5 cm) iz Zbirke starog slikarstva Galerije umjetnina NMZ stradala je u Drugom svjetskom ratu i metežu koji je u vrijeme neposrednog poraća vladao u porušenom Zadru. U tadašnji Restauratorski atelje donesena je 1958. godine. Radovi na njezinoj restauraciji započeli su 2001., a trajali su do 2011. godine. Nadavno je, a to je bio povod spomenutoj izložbi, postavljena i izložena na prvom katu Muzeja grada Zadra. Sve ovo povod je našem razgovoru s Jadrankom Baković, voditeljicom Restauratorskog odjela u Zadru i restauratoricom Nedom Hološ Ivetić koja je vodila konzervatorsko restauratorske radove na slici "Žrtvovanje Ifigenije".

Romantičan posao

Kažite nam na početku nešto o izložbi "Ifigenija – povijest jedne restauracije"! Kako je i na čiju inicijativu nastala? Što prikazuje?

J. Baković: - Izložbu su inicirali Hrvoje Perica, kustos Narodnog muzeja Zadar i Renata Peroš, njegova ravnateljica. Troškove organizacije izložbe financirala je Zadarska županija. Budući da su radovi na konzervaciji i restauraciji slike "Žrtvovanje Ifigenije" nedavno završili trebalo je naše prostore osloboditi za nove zahvate, te je slika prenesena i izložena u Narodnom muzeju, odnosno njegovom odjelu Muzej grada Zadra. Bilo je govora o tomu da se izloži u nekom od prostora Kneževce palače, ali kako tamo radovi ni blizu nisu gotovi, od toga se odustalo. Njezin smještaj u Muzej grada Zadra odlična je ideja i uklapa se u obilježavanje 180. obljetnice od osnutka Narodnog muzeja Zadar. Hrvoje Perica izvrsno je osmislio postav izložbe. Radovi na njoj trajali su otprilike tri mjeseca. Izložba svojim postavom široj javnosti po-

Izložba svojim postavom široj javnosti pokušava približiti sve one dugotrajne, minuciozne, a često i fizički naporne radove na restauraciji jednog umjetničkog djela. Slika "Žrtvovanje Ifigenije" uistinu jest lijepa, ali smo mi željeli prikazati sav napor i trud uloženi u njenu restauraciju - Jadranka Baković

kušava približiti sve one dugotrajne, minuciozne, a često i fizički naporne radove na restauraciji jednog umjetničkog djela. Slika "Žrtvovanje Ifigenije" uistinu jest lijepa, ali smo mi željeli prikazati sav napor i trud uloženi u njenu restauraciju. Ljudi, naprotiv, naš posao uglavnom doživljavaju kao romantičan i, u neku ruku, lagodan, ali često nije tako. To je ujedno i prvi put da smo na ovakav način predstavili

2001. godine i veličine zahvata koji je bio pred nama valja kazati kako to nije prva tako velika, niti toliko oštećena slika koju smo uspješno restaurirali. Primjerice, u crkvi sv. Sime nalazi se slika približno istih dimenzija nazvana "Povijesna slika" koju su djelatnici naše radionice: Mario Kotlar, Šime Vitori i Aleksandar Kotlar također uspješno restaurirali 80-ih godina prošlog stoljeća, a u Državnom ar-

Do 2012. godine obradili smo više od 500 umjetnina, među kojima su i djela vrhunskih umjetnika

jedan restauratorski zahvat.

Možete li nam kazati u kakvom je stanju bila slika kada se 2001. godine krenulo u njenu restauraciju? Koliki je pothvat bio pred restauratorima? Je li, s obzirom na to, postojala dvojba oko konačnog ishoda pothvata?

J. Baković: - Slika je kod nas dopremljena 1958. godine i to u tri dijela. Tada je u skladu s tadašnjim metodama, koje su u međuvremenu napuštene, konzervirana vaskom. Što se tiče početka radova na njezinoj restauraciji

hivu u Zadru bio je pronađen veliki carski portret Franje Josipa I. slikara Vlaha Bukovca koji je bio u donekle lošijem stanju nego li "Žrtvovanje Ifigenije", ali mu je uspješnim zahvatom vraćen izvorni sjaj. Što se tiče eventualnih iznenađenja prilikom rada na restauraciji ili straha od neuspjeha, njih smo otklonili dobrom pripremom i podrobnim istraživanjem.

Slavna firentinska škola

Kad ste ju već spomenuli, kažite nam nešto o suradnji s firentinskim majstorima restauracije!

J. Baković: - Suradnju sa Stefanom Scarpellijem i Antonijom Cascianijem, renomiranim restauratorima iz Firenze inicirali su kolege Mario Kotlar i Miljenko Domijan. Suradnja je započela na restauraciji poliptiha sv. Martina, a pomogli su nam i pri restauriranju slike "Žrtvovanje Ifigenije". Od njih smo dobili paletu novih in-

FERDINAND MEDERER

Ikonografske specifičnosti

O izložbi "Ifigenija – Povijest jedne restauracije" Ferdinand Meder, ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda je napisao:

"Izložba sustavno prikazuje analitički pristup dijagnosticiranju zatečenog stanja umjetnine, organiziranje i provedbu pojedinih zahvata, uz naročito minuciozne postupke pri obnavljanju platna slike, te posebno nadoknade i retuširanja oštećenja u slojevima podloge i boje. Naročito je impresivno dokumentiranje pojedinih faza postupnog integriranja očuvanih segmenata u cjelinu oblikovnih i kolorističkih vrijednosti slike. Uste, dobivamo i uvid u ikonografske specifičnosti teme žrtvovanja Ifigenije."

URACIJI "IFIGENIJE", KAO I O STANJU NA POLJU RESTAURACIJE

imalo ne zaostaju za ostatkom svijeta

formacija. Ipak su oni izvrsno upućeni u tajne restauratorske i slikarske tradicije slavne firentinske škole. Sto se tiče slike koja je tema ovog razgovora valja kazati kako je suradnja s talijanskim kolegama urodila saznanjima o novim metodama konzervacije platna i specifičnim načinima dubiranja koje smo primijenili. Riječ je o restauratorskoj tehnici kojom sliku s oštećenim platnom (čija je vezivna moć oslabila) lijepimo na novo platno, odnosno (stabilnu) podlogu. Posebno je značajna tehnologija retuša koju smo naučili od Stefana Scarpellia. Na ovom mjestu treba kazati kako oštećenja tretiramo na način da retuš bude nenametljiv. Nastojimo postići što više koristeći što manje retuša. Riječ je o donekle novoj metodi. Najveća razlika u odnosu na staru metodu jest ta što je potonja išla za tim da se posao restauratora na restauriranom djelu uvijek jasno raspoznaje, dok kod nove metode to nije slučaj.

Kažite nam, napokon, nešto o samom restauratorskom zahvatu na ovoj slici! Koliko je trajao? Koliko je ljudi sudjelovalo? Koje su bile njegove glavne, a koje najteže, odnosno najkritičnije faze?

N. H. Ivetić: - Kao što smo spomenuli radovi na restauraciji su započeli 2001. godine, a završili 2011. Naravno, nije se u tom razdoblju svaki dan radilo samo na ovoj slici - imali smo niz drugih hitnih intervencija i obaveza. Zahvat je bio podijeljen u dvije faze: konzervatorski dio zahvata sa svrhom stabilizacije nositelja slikanog sloja, njegovog

poledine slike, pa smo sliku vakuumizirali između dva sloja melineksa, te izradili posebne valjke uz pomoć kojih smo ju preokretali. Velik dio oštećenja slike činile su poderotine i mehanička oštećenja. Svako oštećenje je posebno tretirano, a svaka nit spojena s pripadajućom. Obradeno je oko 80 pode-

Jadranka Baković (dokumentacija), Aleksandar Kotlar, Šime Vitori, Rita Antišić, Tomislav Grzunov, te vanjski suradnici Katarina Urem, Lara Žufić i Marko Tišlar.

Restauriranje štafelajnog slikarstva
 Na otvaranju ove izložbe

Ferdinand Meder, ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda je spomenuo kako iduće godine zadarski restauratori slave 55. godinu postojanja Restauratorskog odjela u Zadru. Kako je danas Odjel ustrojen, te koji su njegovi najznačajniji dometi u proteklih 55 godina?

J. Baković: - Da, u planu

nam je na 55. rođendan obilježiti prigodnom izložbom. Odjel je osnovan 1958. godine kao radionica pri zadarskom odjelu tadašnje JAZU. Osnivači su bili restauratori Mario Kotlar i Ivan Tomljanović. Gospodin Kotlar je bio dugogodišnji voditelj radionice i naš učitelj.

poput Paola Veneziana, Vittorea Carpaccia, Jacopa Tintoretta, Palme Mladega, Vlahe Bukovca, Celestina Medovića i drugih.

Kažite nam nešto o položaju vaše struke u našoj zemlji! Možete li hrvatske restauratore usporediti s kolegama iz inozemstva?

Treba kazati kako se od osnutka Hrvatskog restauratorskog zavoda kao krovne nacionalne institucije prije petnaest godina puno uradilo na usavršavanju hrvatskih restauratora. Moj je sud da nimalo ne zaostajemo za svijetom - Jadranka Baković

Osamdesetih godina se uključuje u sastav tadašnjeg Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru. Tadašnji njegov ravnatelj Miljenko Domijan dobio je i osposobio novi smještaj restauratorskog odjela u užoj povijesnoj jezgri Zadra, odnosno u kapeli sv. Roka 1999. godine i time omogućio znatno unapređenje našeg rada. Četvero naših djelatnika je stalno zaposleno. To smo Rita Antišić, Šime Vitori, Aleksandar Kotlar i ja, dok je Tomislav Grzunov naš vanjski suradnik. Kolegica Neda H. Ivetić odnedavno je u mirovini. Rita i Tomislav, mladi i talentirani restauratori, budućnost su ove radionice, odnosno odjela. Zadarski restauratorski odjel usmjeren je i opremljen za restauriranje štafelajnog slikarstva, polikromirane drvene skulpture, te predmete od metala. Do 2012. godine obradili smo više od 500 umjetnina, među kojima su i djela vrhunskih umjetnika

J. Baković: - Obrazovanje mladih restauratora u nas funkcionira odlično. Postoje studiji restauracije u Splitu i u Zagrebu i zbilja je teško kazati koji je bolji. Hrvatski restauratori odlično suraduju s kolegama iz inozemstva. Dobro smo opremljeni, te treba kazati kako se od osnutka Hrvatskog restauratorskog zavoda kao krovne nacionalne institucije prije petnaest godina puno uradilo na usavršavanju hrvatskih restauratora. Moj je sud da nimalo ne zaostajemo za svijetom.

Najzad, otkrijte nam Vaš budući veliki zahvat!

J. Baković: - Riječ je o slici "Olimpija", zahvatu gotovo identičnom ovom na slici "Žrtvovanje Ifigenije". Razlika je u tomu, a ujedno i znatno olakšanje, što ćemo moći koristiti naš vakuum stol. Teško je predvidjeti kada će restauracija biti gotova, jer sve ovisi o novcima. Naš cilj i nije što prije završiti već što prije konsolidirati sliku.

LJUBICA SRHOJ ČERINA I HRVOJE PERICA Najvrjednija kompozicija

- Slika "Žrtvovanje Ifigenije" dio je fondusa Galerije umjetnina NMZ, tj. Zbirke starog slikarstva. Zbirka starog slikarstva mala je, ali zanimljiva cjelina koja je 2011. godine registrirana kao kulturno dobro R. Hrvatske. U toj je zbirci inventirano 14 umjetnina s inventarnom oznakom GU. Pridružena joj je 31 umjetnina s inventarnom oznakom GU MGZ iz zbirke Muzeja grada Zadra, tako da sada broji 45 predmeta. U toj inicijalnoj galerijskoj zbirci, osim zanimljivih, u hrvatskim zbirkama rijetkih baroknih slika s profanom tematikom dvaju nepoznatih mletačkih autora iz ljetnikovca obitelji Lantana u Sutomišćici, svakako je najvrjednija velika kompozicija "Žrtvovanje Ifigenije", ističu u tekstu kataloga ove izložbe Ljubica Srhoj Čerina, voditeljica GU i Hrvoje Perica, kustos MGZ.

preciznog izravnavanja, uklanjanja suvišne količine voska iz prethodnog zahvata, saniranja poderotina i mehaničkih oštećenja, te podlijepjivanje s dva sloja novog platna. Druga, restauratorska faza uključivala je reintegraciju slikanog sloja, odnosno njegovo oslobađanje od tragova prethodnih intervencija, voska, slojeva starih potamnjenih lakova, mjestimičnog preslika te priprema za završno retuširanje oštećenja. Spomenuli smo kako su velike dimenzije slike onemogućile korištenje našeg vakuum stola, pa je bilo potrebno izgraditi novi. Njene dimenzije otežavale su nam njeno okretanje za potrebe naizmjeničnog izvođenja pojedinih faza konzerviranja s lica i

rotina, a u sliku je umetnuto oko 150 umetaka. Uslijedilo je dubliranje slike, te retuširanje koje je obavljeno najkvalitetnijim pigmentima pomiješanim sa adekvatnim vezivom na način kako su to radili stari majstori. Najviše smo se bojali faze lakiranja slike, te, posebice, njezina transporta na novu lokaciju. Naime, zbog njezinih dimenzija bilo ju je potrebno demontirati, unijeti u Muzej i ponovno postaviti na okvir. To nam je uspjelo uz pomoć posebno napravljenog valjka. To je, zajedno s idejom o zaštiti okolnog prostora prilikom lakiranja ove velike slike, bila odlična ideja kolege Aleksandra Kotlara. Sve je, na koncu, prošlo savršeno. Na zahvatu su, pored mene, radili Mario Kotlar,

Najviše smo se bojali faze lakiranja slike, te, posebice, njezina transporta na novu lokaciju - Neda Hološ Ivetić